

Proslov k večeru mladé moravské poezie. (Ve dvorance Vesny dne
27. února 1921.)

I

Literární skupina mladých brněnských spisovatelů vystupuje dnes poprvé jako jednotný organismus na veřejnost recitačním večerem. Chce ukázat směr svých uměleckých snah a výsledek dosavadního vývoje jednotlivých svých členů. Má to být jakási hromadná zповěď, jakési přehledné účtování, kterým jsme povinni v první řadě sobě, ale také literární veřejnosti, k níž se obracíme. Mně připadl úkol, abych stručným teoretickým úvodem zahájil to účtování. Rád bych, aby i můj úvod byl v organické souvislosti s básnickým dílem mých druhů a aby i on byl tudíž prostým vyznáním, prostou zповědí. Chci krátce naznačit mateřskou půdu, z níž vyrůstáme, modrou oblohu, na níž jiskří hvězdy našich snů a cílů básnických, a vyzpovídat se ze vztahu našeho ke světu, životu, vesmíru, bohu.

Své mládí žili jsme v době, která bezprostředně předcházela válku světovou. Ve světě uměleckém jsme viděli tehdy strašné a křečovité úsilí po novém tvaru básnickém, který by se zrodil z nejhlubších vrstev lidské duše a uspokojil člověka novou kosmickou syntézou životní. Jeden směr básnický hltal druhý, objevoval se jako bleskové zjevení, zajiskřil, vzbudil mnoho nadějí, a brzy zanikal. Byl tu naturalismus, který umíral po dvacet let a dokonat nemohl, který právě v oněch letech dal nejvyšší díla; byl tu jeho přímý dědic — impresionismus, který nás učil lásce ke světlu a stínu, po něm *symbolismus*,

zahlobaný do nejvyšších záhad bytí, chtějící sevřít do hudebního verše tajemství nekonečna, ale zabředávající velmi často v ponuré temnotě a mlze samoučelných symbolů; pak dolehly k nám ohlasy naturismu Saint-Georgese de Bouhéliera, který vyhláší boj chtěné a vyumělkované, mysticky zatemnělé poezii epigonů symbolismu a chce rozechvěť sloky verše opravdovým čerstvým životem, aby vystihovaly heroismus každodennosti a posvěcovaly všednost v zázrak; nato nás vzrušily ozvuky Gregghova humanismu básnického, který chce zpívat jen a jen dobrodružství lidského srdce, pak se dostavil *novoromantismus*, zpřístupňující morální obsah životní, nato *novoklasicismus*, který zdůraznil nutnost sevřené stavby, oproštění díla básnického od druhotných prvků náladových a ornamentálních a jeho koncentraci na přímo fungující prvky dějové; po r. 1910 revolucionoval některé naše básníky futurismus Marinettiho se svou metodou syrových a strakatých skvrn moderní skutečnosti, pak dramatismus Barzunův, který chce zachytit složité vření nového života novým orgánem básnickým, který by zachycoval současnost hlasů a vznětů životních, současně s ním se dostavil dynamismus Guilbeauxův, který chce vyjádřit zjevy civilizační — železnici, silnici, dráty telegrafní, továrnu, jak o tom už dříve snil paroxysmus Verhaerenův, a konečně se objevil unanimitismus Romainův, propagující poezii davů, lidských skupin.

Proudy se křižovaly — ale spočinutí nebylo, uspokojení se nedostavilo. Cítili jsme, že tato nová poezie rodí se z vesmíru a světa pevně uzákoněného, sečleněného, ztuhlého, majícího svou starou, pevnou osu o dvou pólech a jediný střed. Byl to kosmos — nutno to říci — křesťansky dualistický. Křesťansko-platónský dualismus byl jeho osou. Základní dispozice světové stavby byly pevně dány: nepřátelství ducha a hmoty, světa a duše lidské, jež se viděla obklopena nepřátelskými silami a živly fyzickými, které působily v pravém protikladu ke snům duše lidské. Byla tu rozluka mezi tělem a duší, duší a světem, srdcem lidským a duší vesmírovou, bohem.

A nebylo možno oprostít se od tohoto kosmu, souvisel s ním každý tvůrce, třebaže cítil tak intenzívně jeho přežilost a neuspokojivost. Nejvyšší duchové tvůrčí cítili to zvláště mocně: proto třeba Ibsen svou poezii buduje jako soud světový, aby přispěl k rozkladu daných řádů, a Dostojevskij sní mohutně o spáse světa, o vykoupení z dualismu.

Přišla válka a její surová rána roztránila úplně duchovou stavbu kosmu křesťansko-platónského, uvolnila jednotlivé jeho prvky, porušila strnulý řád — a my se rázem octli v rozrušeném vesmíru, kde jsme viděli obdobu starého pohanského polyteismu. Uvolněné síly a živly, řídící se jen a jen svým vlastním zákonem, určovaly děj životní, nebylo jednotného plánu světového. Před válkou byl tu strnulý řád vesmírového života — vesmír zdál se jednotně organizovanou a členěnou básní mající všelidský smysl. Válka nám rozbila tento epos, rozrušila jeho stavbu v nesouvislé řádky, slova a písmena, která sama o sobě nemají smyslu. Takové pojmy-slova jsou svět, duše, účel, absolutno, příčina.

A z těchto rozvalin a trosk vycházíme my mladí, abychom vytvořili novou báseň života, nový, nám odpovídající kosmos, abychom ty staré pojmy a vztahy naplnili novým obsahem a spojili je v nový, jednotně organizovaný bojovný mýtus. Pravda — nejsme daleko dosud v této práci, přece však možno již dnes naznačit, jak budujeme svůj vztah ke světu, vesmíru, k lidstvu a jaké jsou základní naše principy tvárné.

Při tvorbě základních svých vztahů životních opírali jsme se o filosofické dílo tří vůdců dnešního duchového života světového: amerického pragmatisty Jamese, francouzského intuitionisty Bergsona a francouzského filosofa sociálního Durkheima. Krácejíce v jejich stopách, rušili jsme zvolna pocit rozpolcení duše a světa, který byl základním pocitem starších generací, uvědomovali jsme si vždy více hluboké spříznění srdce lidského a všech ostatních objektů ve světě, prociťovali jsme s náhlou bezprostředností hymnickou jednotu duše a světa, chápali jsme, že celá boží rodina tvorstva od člověka po květinu a krystal je z téže prapodstaty, že duše a hmota

jsou v téže prosté souvislosti jako kořen a květ rostliny. Svět není nám už nepřátelským územím, kde bychom byli ohrožováni ze všech stran živly a mocnostmi odbojnými. Necítíme už krutého rozporu mezi dějstvím lidské duše, ovládané zákonem citovým, a dějstvím světa, ovládaným zákony fyzickými, poněvadž cítíme, že fyzická síla a citový vzmach naší duše jsou jen obměnou jedné a téže energie. Dnešní básník má mocný pocit, že jeho vášeň, cit, bolest, vír je plamen, který souvisí s žářem hlubin zemských a s erupcí sluneční. „Leb mit der Welt im Frieden“, dnes je nám tento Goethův příkaz základní tvůrčí nezbytností. Žijeme v míru se světem, neboť cítíme, že padly okovy duchové pýchy, které nás oddělovaly od světa, věci a bratří a věznily nás v úzké kobce vlastního nitra, že nastala slavnost hlubokého smíření našeho pokorného srdce s ohromným světem. Nový básník miluje třeba světlo vroucí a něžnou láskou, ale není to už láska starších impresionistů, kteří je sáli jen zrakově, kteří je vnímali hmotnatě, kteří se na něm pásli, je pojídali — nový básník miluje světlo vnitřnější, zbožnější láskou, poněvadž cítí, že je jen obměnou citového světla jeho duše; nový básník miluje slunko, protože je to bratrský tvor, příbuzný jeho vnitřnímu slunci víry životní. Vždy je to mravní, hluboce vnitřní, intuitivní vztah duše lidské k duši jevu.

Tím však není vystižen celý náš vztah k realitě. Máme hluboké zaujetí pro vědomí vesmírové, pro nekonečno, pro absolutno. Cítíme, že člověk je orgánem života, že je v něm upoutána část životní síly vesmírové, aby byla plně zužita. Jsa částí vesmírového života, udržuje člověk stále styk s nekonečnem, kosmem. Jeho osobní vědomí se stále stýká a protíná s vědomím vesmírovým, s ohromnou nádrží kosmického duchového života. Tento průsek obou vědomí — konečného a nekonečného — toť právě intuice, zjevení vnitřní pravdy (Fl. Parmentier). Uvědomili jsme si své příbuzenství se světem — ale toť jen stupeň dalšího rozpoznání příbuznosti duše lidské s duší vesmírovou. Nový básník vidí v každé chvíli průsek času s absolutnem, vidí, jak každá věc se zrozuje k plnému

bytí v nekonečnu. Nový básník noří se stále do kosmu a nachází ve vlnobití žvlů, jiskření hvězd, v mohutném tanci světů svou vnitřní rovnováhu. V jeho srdci slévá se rytmus celého úhrnu života kosmického — a pro něho je pravý život jen právě ve spojení s nekonečnem, v němž je zdroj životní síly a věčné mladosti.

S tím souvisí náš poměr k lidským davům: milujeme je, rozšiřujeme se v ně, nemáme k nim aristokratického odporu, neboť jsou nám spojujícím mostem od člověka k nekonečnu. Milujeme proto vroucně socialismus, pokud je čistým bojem o nové podmínky lásky člověka k člověku a shody všeho tvorstva. A podobný je náš poměr k civilizaci. Milujeme továrnu, vlak, stroj, telegraf, loď a vše, co se nazývá objektem civilizačním, neboť v nich vidíme živé děti, v nichž je upoutána značná část lidské síly tvůrčí, milujeme je jako jeden člen vlny života vesmírového, ale nikterak nesdílíme názor, že moderní poezie se má právě jen jimi zabývat, jak to chtěl třeba dynamismus a paroxysmus. Opravdový básník musí ovšem vycházet ze své doby, a jestliže v ní rozhoduje do té míry technika a civilizace jako v naší, musí se s jejími objekty poctivě vyrovnat, ale neméně je jisto, že celá ta civilizace je jen nádobou, která se plní vždy novým duchovým obsahem, jehož tvůrcem má být každý básník: musí vnikat vždy hlouběji do mystických záhad *lidské* duše a vynášet odtud světlo pro všechny. Lidská duše ve své nekonečné hodnotě — toť skutečnost nejskutečnější: básník se jí nesmí vyhýbat. Jedna z prvních knih Ot. Theera nazývala se Výpravy k Já. Theer, jeden z těch básníků, kteří jsou nám nejdražší, vycházel tu na dobytelské výpravy, aby poznal a ovládl svou duši, jediný pevný střed vesmírového života, bez něhož je vše chaos a mlha. Theer však nacházel toto tajemství cestou bolestné spekulace, naprostého osamocení, v němž rozrýval své nitro, aby v jeho hlubinách našel svou duši. My mladí jdeme dnes jinak k podstatě svého já: nenacházíme ji tím, že rozrýváme své srdce, nýbrž tím, že je spojujeme se všemi věcmi, se světem, s davy, se společností, s vesmírovou duší.

Vyléváme celý svůj vnitřní obsah do hlubin kosmického života a v nich se vždy nově zrozuje k plnosti duchového bytí. Láskou splýváme s veškerenstvem a láskou uvědomujeme si svou duši — ne tedy analýzou, osamocováním, rozdíráním. Duše — toť pták, jehož vnitřní podstatou je radost z volných prostorů, z rozšiřování v lijácích světla, radost z rovnováhy v divokém pohybu; k podstatě tohoto ptáka-duše nepronikne nikdo — tak věříme — když jej zavře do klece a rozpitvá jej pod drobnohledem. — Člověk musí splynout se světem, nekonečnem, prociťit žhavě tisícové souvislosti, v nich a jimi pochopí podstatu svého duchového života, svou rovnováhu vnitřní: nenajde jí, jestliže vyjde z víru a proudu života do klidu meditace, nýbrž dospěje k ní právě pohybem, dravým spěním, vírem světovým a kosmickým — pak je to rovnováha akční, dynamická.

II

To, co jsem tu načrtl, je psychologie dnešní umělecké mládeže, jak jsem ji poznal a jak jsem to sám prožíval. Proces jejího vývoje proběhl ovšem teprve prvými stupni — nelze dnes o něm hovořit s vědeckou úplností a přesností, nýbrž nutno se omezit na několik sevřených linií a poznatků, zatím spíš živě cítěných než plně vyjasněných. Ale můj obraz byl by ovšem silně nehotový, kdybych se nezmínil ještě o jednom rysu našeho nazírání: svět je v naší představě dosud cosi krajně nehotového, neukončeného, nevykrytalizovaného, chaos sil, vzmachů, výbojů, jemuž schází dosud vyjasnění duchové, duchový obsah, takže nemá zatím pevných obrysných linií, nýbrž je ve stálém přerodu. Staré formy byly rozrušeny a nové síly ve světě se srazivší jsou dosud ve stavu tekutém. Nový svět a kosmos tvoří si teprve nyní v divokém kypění přítomnostnou novou tvary, skládá se v nový hrdinský duchový mýtus. Nový básník je si plně vědom, že jeho dílem se vyjasňuje světový chaos, že jeho práce pomáhá formování nového světa — a odtud základní touha umělecká nového

básníka je touha po novém, původním tvaru, ukutém ze železa a ohně, který by nenapodoboval nic z tvarového bohatství světového, nýbrž zrozoval se zcela nově a původně z pohnuté duše, který by nestudil svou strohostí, poněvadž se vykoupal ve vřelé krvi pokorného, ale přece heroického srdce. A nový lyrik spěje za silným zrytmizováním psychického obsahu. Vše v přírodě a vesmíru je vibrace, pohyb, spění, kmit. Vesmír je orchestrací pohybu hromadného. Rytmus je proto v díle nového básníka sám pohyb duševních stavů, sám pohyb citu a vznětu. „Na počátku byl tvar — a rytmus“ — toť prvé slovo estetického evangelia dnešní mládeže umělecké. — Někdy ovšem pocit nehotovosti a rozváté neukončenosti světa je v duši básníkově tak silný, že se pronikavě vtiskuje i samé struktury jeho básně. Poněvadž mu chybí základní jistota či aspoň tušení světové formy, tvoří svou báseň jako chaos skvrn pocitových: postřehnete v něm horečnou snahu básníkovu po tvaru, uvidíte několik tvrdých linií vystupovat ze změti obsahu, ale ty trčí ve vzduchu a topí se v mlze. Víme však, že i tato bolestně cítěná nehotovost je stokrát cennější než epigonské napodobování starých forem a obsahů [.....]

(Socialistická budoucnost, 1. a 2. 3. 1921)

Jsou chvíle v lidských životech, ve kterých je těžko držet hlavu vzhůru. Za války nebylo takových chvil málo. Ale třeba mraky na bojišti byly sebehroziivější, cítili jsme přece, že svěsit hlavu smějí si dovolit jenom na okamžik, abychom vzápětí tím důvěřivěji a hrději mohli ji opět vzpřítit. Než tak nemyslili všichni. Byli někteří, kdož ve svěšené hlavě viděli nejlepší východisko z obtížné situace a kteří v této rezignaci spatřovali jedinou spásu ohroženého lidství.

Nebylo jich u nás naštěstí mnoho. Ve Francii, zdá se, bylo jich více. Říkali jim defétisté. Defétismus není zjev jedině politického a mravního rázu. V téže době jako v politice projevila se rezignující zdržlivost i v oblasti, ve které její příchod zdál se být nejméně očekáván. Vědělo se z dřívějšíka, že za třeskotu zbraní zmlkají múzy, ale nevědělo se, že je nutno, aby zapějí-li přece, pěly v nižší poloze. I když pěly tišeji, nebylo zřejmě nutným, aby pěly ostýchavě, roztřeseny trapnými rozpaky. Múzy let válečných působily nejednou dojmem, jako by se z kterýchsi těžko pochopitelných příčin začaly náhle kajícně stydět téměř za všechno podstatné, čeho dovolily si odvážit se v letech bezprostředně před válkou. Projevil se tento mladický a panenský stud zjevem, který nejlépe snad dá se přepsat výrazem: soumrak ismů. Nejrůznější umělecké směry, jež začínaly pomalu nabývat půdy, začaly ve chvíli, kdy konečně vyžrály natolik, aby mohly zapustit hlouběji